

Nina Arsić*
Dragana Ikonić**

SPOLJNOTRGOVINSKI REŽIM CARINA U MEĐUNARODNOJ TRGOVINI

Sažetak: Jedinstveno svetsko tržište, nastalo kao rezultat otvaranja privrednih sistema država i njihove integracije, neumitno iziskuje potrebu da se nivo visoke carinske zaštite domaćih privreda ograniči u jednoj realnoj meri. Posao svakako nije bio lak, ali je učinjen bitan pomak ustanovljavanjem harmonizovanog opšteg pravnog okvira za regulaciju svetske trgovine. Dostignuća na univerzalnom planu koja se tiču carinskih barijera, imala su dug hod kroz istoriju, od potpunih carinskih i necarinskih barijera do stvaranja harmonizovanog pravnog okvira kojim se reguliše svetska trgovina na jedan celovit i adekvatniji način. U radu ćemo nastojati da prikazemo dostignuća koja su učinjena na tom polju od strane GATT i STO kroz njihove aktivnosti.

Ključne reči: carine, carinska saradnja, carinske unije, necarinske barijere, GATT, STO.

THE FOREIGN TRADE REGIME OF CUSTOM DUTIES IN INTERNATIONAL TRADE

Abstract: The unique global market formed as a result of the opening of economic systems of states and their integration, necessarily entails the need for high levels of tariff protection of domestic industry limits in a realistic way. Task certainly was not easy but it made significant progress establishing harmonized general legal framework for the regulation of the world trade. Achievements concerning tariff barriers had their long journey through history, from the full tariff and non-tariff barriers to the creation of harmonized legal framework that directs world trade in a comprehensive and satisfactory manner. The paper will seek to show the achievements made in this field by the GATT and the WTO through their activities.

Key words: customs, customs cooperation, customs union, non-customs barriers, the GATT, the WTO.

UVOD

Višedecenijska borba na polju integracija u jedinstveno svetsko tržište odvijala se od uspostavljanja ugovornih odnosa na multilateralnom planu, do kreiranja korpusa institucionalnih pravila na univerzalnom planu. Iako suočeni sa nizom poteškoća i

* Nina Arsić, saradnik u nastavi, Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad

** Dragana Ikonić, saradnik u nastavi, Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad

izazova, akteri regulacije uspeli su da konstituišu harmonizovan pravni okvir za regulaciju svetske trgovine. Kontinuirani naponi na polju realizacije ideje da se međunarodna trgovinska razmena odvija bez carinskih i necarinskih barijera, iziskivala je nužnost odricanja od dela sopstvenog suvereniteta država koje u toj međunarodnoj trgovini učestvuju. Kroz uspostavljeni sistem zona slobodne trgovine, države su poboljšale međusobnu robnu razmenu, a značajna dostignuća, povodom smanjenja carinskih barijera na univerzalnom planu, ostvarena su kroz aktivnosti GATT-a i STO.

CARINSKI SISTEM I CARINSKO PRAVO

Carinski sistem predstavlja carinsku vlast, odnosno carinski suverenitet te zemlje na određenom carinskom području gde ona primenjuje svoje carinsko pravo, odnosno carinske propise u vezi sa sprovođenjem čitavog niza carinskih instituta i instrumenata na realizaciji carinske zaštite domaće privrede te zemlje.¹ Svaka grana prava podrazumeva ukupnost propisa kojima se regulišu srodni instituti, te je tako carinsko pravo ukupnost carinskih propisa kojima se regulišu carinski instituti.² Teorija poznaje podelu u okviru carinskog prava na carinsko procesno pravo (koje se odnosi na učesnike carinskog postupka), carinsko obvezno pravo (koje se odnosi na carinskog obveznika) i carinsko ustavno pravo (koje se odnosi na carinski suverenitet i institute u vezi sa tim).

Da bi postojao napredak jedne zemlje u privrednom smislu, ne sme postojati izolovanost carinskog sistema u odnosu na privredni sistem. Razvoj u privrednom smislu mora pratiti i usklađivanje i razvoj carinskog sistema. Međunarodna privredna saradnja i međunarodna robna razmena neumitno nameću državama obavezu prilagođavanja svog pravnog sistema u domenu carinskog prava obligatornim pravilima, koja nastaju po osnovu međunarodnih sporazuma i ugovora. Uticaj na formiranje carinskog pravnog sistema može biti direktan i indirektan jer je distinkcija napravljena s obzirom na kriterijum pristupanja ili nepristupanja države nekom međunarodnom sporazumu. Čak i u situaciji kada neka država ne pristupi međunarodnoj konvenciji iz oblasti carina, indirektni uticaj postoji i ogleda se u krajnjoj instanci u tome da se država može ponašati u skladu sa dotičnim sporazumom. Potpisivanjem međunarodnih sporazuma iz oblasti carina, a kasnije i njihovom ratifikacijom od strane za to ovlašćenih organa u skladu sa utvrđenom procedurom, nastaje za državu obaveza primene tih pravnih pravila jer su ratifikacijom postala izvor prava. Tačno je da svaka zemlja ima svoj carinski sistem i da je ona u tom smislu suverena, ali vrlo često taj carinski sistem sadrži usklađene norme u cilju sprovođenja efikasnijeg i bržeg prometa robe na međunarodnom planu.³

¹ Stanković, Miodrag (1987: 23)

² Simić, Predrag (1991: 7)

³ Stanković, Miodrag (1987: 26)

Treba razlikovati carinski sistem i carinsko pravo, jer se radi o pojmovima šireg i užeg značenja, gde se kao sadržina carinskog sistema uvek javljaju, pored normativnog dela, i ekonomske i finansijske kategorije. Carine imaju veliki uticaj na međunarodnu trgovinu, ne samo kao vid dažbine već i kao niz formalnosti i procedura kojima se podvrgava roba prilikom njenog carinjenja, pravila za utvrđivanje porekla robe, carinsko vrednovanje i carinski postupak.

VAŽNOST CARINSKE SARADNJE

Carinska saradnja se zasniva na principima kreiranim od strane međunarodne privredne prakse. Pored principa slobodne trgovine, značajni su: princip preferencijalnog tretmana, princip nacionalnog tretmana, princip reciprociteta, načelo minimalnog tretmana, načelo otvorenih vrata, pravičnosti i drugi principi. U spoljnotrgovinskom pravu princip najpovlašćenije nacije je najbitniji princip. Na osnovu njega izgrađen je opšti pravni režim međunarodne trgovine, dok preferencijalni tretman predstavlja odstupanje od ovog načela.⁴ Ukoliko se radi o uklanjanju carinskih barijera, kao modusu ostvarivanja saradnje država u funkciji međunarodne trgovine, govorimo o carinskim unijama i zonama slobodne trgovine.

CARINSKE UNIJE I ZONE SLOBODNE TRGOVINE

Carinske unije se osnivaju na osnovu međunarodnog ugovora između dveju ili više država, sa ciljem ukidanja carinskih barijera i uspostavljanja jedinstvenog carinskog područja, odnosno uvođenja slobodnog režima uvoza i izvoza između država koje su sklopile sporazum o carinskoj uniji, čime se uspostavlja identičnost carinskog zakona i carinske tarife, jedinstvo carinske granice i carinske teritorije prema trećim državama, kao i puna sloboda trgovinskog prometa i razmene u okviru takve teritorije.⁵ Opšti pravni režim izgrađen je na principu najpovlašćenije nacije, a carinska unija, kao oblik saradnje država, predstavlja izuzetak od ovog načela. Na ovaj način učinjen je korak dalje u pogledu liberalizacije međusobne trgovine, jer je dopušteno zemljama, članicama zone slobodne trgovine, da imaju različite carinske aranžmane prema trećim državama.

Ključni nedostatak, koji se može čuti u javnom diskursu o carinskim unijama i zonama slobodne trgovine, je izvesni nivo protekcionizma prema trećim zemljama. Iako se najviši nivo liberalizacije trgovine postiže uspostavljanjem potpuno slobodne trgovine (koja ne podleže carinskim, a ni vancarinskim ograničenjima), i ovi načini saradnje država, u funkciji međunarodne razmene, omogućuju slobodu trgovine sa partnerima u uniji.

⁴ Na osnovu ovog načela države se obavezuju da će jedna drugoj, u pogledu međusobne trgovine, dati carinske i sve druge povlastice koje su dale ili će dati nekoj trećoj državi.

⁵ Vilus, Carić, Šogorov, Đurđev, Divljak (2008: 41)

REGULISANJE CARINA U MEĐUNARODNOJ TRGOVINI

Svetska trgovinska organizacija i njen prethodnik GATT (General Agreement on Tariffs and Trade – Opšti sporazum o carinama i trgovini) dali su najveći doprinos liberalizaciji međunarodne trgovine i uklanjanju carinskih i necarinskih barijera. Put višedecenijske borbe za uobličavanje jednog nadnacionalnog pravnog režima za spoljnotrговinsko poslovanje, započeo je 1947. godine, nakon što je neuspešno izvršen pokušaj osnivanja Međunarodne trgovinske organizacije, a usvojen Opšti sporazum o carinama i trgovini. GATT nije bio organizacija, ali je, iako ugovornog karaktera (multilateralni ugovor), u svojoj preambuli iskazao razloge svoga nastanka, a to su bili smanjenje carina, ostalih ograničenja i eliminacija bilo kakvih povlastica.

GATT posebno nalazi određena rešenja, u smislu snižavanja carinskih stopa, davanja koncesionih carinskih lista, omogućavanja uvećane robne razmene, uz tzv. preferencijalne, odnosno povlašćene, snižene carinske stope.⁶ Iako se suočavao sa brojnim problemima od trenutka osnivanja, sve do 1997. godine i osnivanja Svetske trgovinske organizacije, GATT je uspeo da kroz brojne runde međunarodnih trgovinskih pregovora značajno smanji opšti nivo međunarodnih trgovinskih barijera, reši i izbegne brojne trgovinske sporove koji su mogli rezultirati ozbiljnim carinskim ratovima.⁷

Odredbama GATT-a propisano je da samo carine mogu egzistirati kao dozvoljeni vid barijera u međunarodnoj trgovini, a da se sve ostale barijere moraju ukinuti, uz određene restriktivne izuzetke. Osnovni razlozi, koji su uticali na prihvatanje ove koncepcije, nalaze se u opredeljenju za koncept na duži rok, najvećeg broja zemalja, za više ili manje otvorene privrede, sa rastućim stepenom izvozne specijalizacije i međuzavisnošću nacionalnih ekonomija.⁸

SNIŽENJE CARINA KROZ RUNDE PREGOVORA U OKVIRU GATT-A

Do trenutka osnivanja Svetske trgovinske organizacije 1994. godine, u okviru GATT- a održano je osam rundi pregovora. Carinsko-tarifski pregovori (kako im glasi drugi naziv), vođeni su sa ciljem smanjivanja protekcionizma i uspostavljanja liberalnijih trgovinskih odnosa. Kako su nove runde pregovora odmicala, tako su se i pitanja o kojima se raspravljalo proširivala, jer sniženja carinskih stopa nisu bila jedini problem kojem je bilo potrebno posvetiti pažnju.

⁶ Stanković (1987: 466)

⁷ Više o tome u: Trnavci (1999: 15–17)

⁸ Đurica (1978: 106)

Tabela 1. Multilateralni trgovinski pregovori

Runde pregovora	Broj učesnika	Oblasti u kojima su vođeni pregovori
1947. Ženeva	23	Carine
1949. Anesi	13	Carine
1950–1951, Torki	38	Carine
1956. Ženeva	26	Carine
1960–1961, Ženeva, Dilon runda	26	Carine
1963–1967, Ženeva, Kenedi runda	62	Carine i antidamping
1973–1979, Ženeva, Tokijska runda	102	Carinske mere, necarinske mere i sistemski sporazumi
1986–1993, Ženeva, Urugvajaska runda	123	Carinske mere, necarinske mere, pravila, usluge, pravo intelektualne svojine, rešavanje sporova, tekstil, poljoprivreda, osnivanje STO

Izvor: www.wto.org.

Iako je cilj održavanja Ženevske runde pregovora bio priprema za osnivanje Međunarodne trgovinske organizacije (do koje nije došlo), učesnice su se dogovorile o međusobnim carinskim koncesijama i usvojen je Opšti sporazum o carinama i trgovini. Sledeće dve runde pregovora karakteriše prijem novih članica, uz pregovore o dodatnim koncesijama. Dilon runda (1960–1961) nije bila toliko uspešna kao Ženevska runda iz 1956. godine, na kojoj su koncesije bile razmenjene između 22 države. Iako neuspešna, nakon Dilon runde bilo je jasno da će stvaranje Evropske ekonomske zajednice omogućiti još razvijenije pitanje povećanja carina i barijera u sektoru osetljivih proizvoda.⁹ Smanjenje carinskih dažbina, do kojih je došlo u tom periodu, bilo je uglavnom skoncentrisano na industrijske proizvode, i mada su zemlje u razvoju bile diskriminirane, nakon ovih prvih rundi uspostavljeno je smanjenje carinskih barijera.¹⁰

Vremenom se politika kreiranja liberalizacije međunarodne trgovine izmenila jer je primećeno zatvaranje domaćeg tržišta necarinskim barijerama, što je iziskivalo intervenciju GATT- a. Ovom problemu posvećena je značajna pažnja za vreme Tokijske, i naročito Kenedi runde pregovora (pored carina, posvećena je pažnja, po prvi put, antidampingu), a usvojen je i novi način utvrđivanja carinskih koncesija. U Kenedi

⁹ Više o tome: Popović-Petrović (2004: 96)

¹⁰ Više o tome: Đurica (1978: 118) i Popović-Petrović (2004: 96)

rundi primenjen je metod linearnog sniženja carina i potencirana je nužnost smanjenja barijera na izvoz proizvoda u razvoju. Razvijenim zemljama je preporučeno da u ovim pregovorima ne bi trebalo da očekuju reciprocitet od zemalja u razvoju.¹¹ Snižavanje carina za industrijske proizvode je bilo značajno (u proseku za 35%), ali su pregovori u pogledu poljoprivrednih proizvoda bili manje uspešni, a rezultat ovih rundi pregovora bilo je sklapanje Antidampinskog sporazuma.

Pitanje posebnog tretmana zemalja u razvoju, rešavanje sporova i zaštitne mere, kao i primena progresivnog snižavanja carina rezultat su dogovora nakon Tokijske runde pregovora (1973–1979). U ovoj rundi vođeni su pregovori i povodom necarinskih barijera (koje se odnose na državnu pomoć, tehničke prepreke, postupak izdavanja uvoznih dozvola, javne nabavke, antidampinske mere), i mada one nisu u potpunosti uklonjene, postignut je i usvojen sporazum od strane manjeg broja zemalja (uglavnom razvijenih zemalja).

Sedamdesete i osamdesete godine prošlog veka bile su, ispostavilo se, nazadne za postignuti nivo liberalizacije, jer su države suočene sa recesijom pribegavale uvođenju necarinske zaštite sopstvenih tržišta od nove konkurencije. Uspeh koji je postignut kroz održane runde pregovora ozbiljno je doveden u pitanje. Članice GATT-a uvidele su neophodnost novih mehanizama razvoja međunarodne trgovine. Rezultat Urugvajске runde pregovora bilo je osnivanje Svetske trgovinske organizacije (World Trade Organization – WTO) u Marakešu 1994. godine. U toku ove runde pregovaralo se o smanjenju carina od najmanje 30%, kao i o novim oblastima kojima je bilo potrebno posvetiti pažnju (regulisanje usluga, prava industrijske svojine, novi domen u oblasti razmene robe, posebno u sferama odbrambenih mera, subvencija, kompenzacija, antidampinga, poljoprivrede). Dostignuća Urugvajске runde pregovora bila su velika, uz sve neslaganje velikih sila i brojnih problema. Pravila nastala na temelju ovih pregovora pravno su uobličena usvajanjem niza sporazuma i aranžmana sistematizovanih u više dokumenata, čime je kreiran institucionalni okvir za međunarodnu trgovinu.¹² Za neke proizvode carine su smanjene na nulu, a po prvi put je uspostavljen proces liberalizacije trgovine poljoprivrednim i tekstilnim proizvodima.

Prerastanjem GATT-a iz multilateralnog ugovora, u međunarodnu organizaciju, kreiran je jedan novi globalni sistem sa identičnim ciljevima, usmeren ka pronalaženju adekvatnih pravila za regulisanje međunarodne trgovine i unifikacije istih, uz uspostavljanje čitavog spektra organa nadležnih za kontrolu primene pravila i rešavanje međusobnih sporova.

¹¹ Đurica (1978: 120)

¹² Temeljni dokumenti završnog akta pregovora su: Sporazum o osnivanju Svetske trgovinske organizacije, Opšti sporazum o carinama i trgovini (GATT 94) sa pridruženim sporazumima (ukupno 12), Opšti sporazum o trgovini uslugama (GATS) i Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine, takođe je usvojen veliki broj dogovora i odluka. Detaljnije o tome: www.wto.org.

AKTIVNOSTI NAKON OSNIVANJA STO

Trgovinski pregovori nastavljani su i nakon osnivanja STO (koja danas broji 153 članice), Ministarskom konferencijom u Dohi 2001. godine. Postavljeni ciljevi u pregovorima, ispostavilo se, bili su nerealni jer se probijanjem rokova, zastajkivanjem i suspenzijom pregovora, u periodu od jula 2006. do septembra 2007. pokazalo da se krenulo isuviše ambiciozno. Nakon pregovora vođenih u prvoj polovini 2008. godine, generalni direktor STO, Paskal Lami, je 25. jula 2008. izneo predloge koji su trebali da dovedu do okončanja Doha runde. Predloženo je da velike sile smanje subvencije koje utiču na trgovinske tokove, da snize svoje najviše carine za 70%, a samo 4% od svih proizvoda može da bude u grupi sa osetljivom carinskom stopom koja može da bude maksimalno 100%. Zemlje u razvoju bi imale mogućnost da 5% proizvoda izuzmu od smanjenja carina. 7% proizvoda može da bude u grupi osetljivih i da se carine za njih snize za 18, 9%. Zemlje u razvoju bi mogle da uvedu zaštitne mere, ako uvoz poraste za 40% i to u visini od 15% od postojeće carine.

ŠVAJCARSKA FORMULA

Pregovori o industrijskim proizvodima rezultirali su prihvatanjem švajcarske formule¹³ za izračunavanje carinske stope, koja treba da se primeni na postojeći nivo carina, a predloženi su i koeficijenti za njenu primenu. Ova formula je, inače, bila prihvaćena kao model za carinske pregovore prvi put u okviru Tokio runde, uz drugačiji koeficijent.¹⁴

Zemlje u razvoju mogle bi da biraju između sledećih opcija:¹⁵

- Koeficijent 20: za 14% proizvoda smanjenje bi se računalo tako što bi se smanjenje koje se dobilo primenom formule delilo sa dva (na taj način je dobijeno smanjenje duplo manje nego primenom formule); 6.5% proizvoda je izuzeto od smanjenja.
- Koeficijent 22: za 10% proizvoda smanjenje je duplo manje nego primenom formule; 5% proizvoda je izuzeto od smanjenja.
- Koeficijent 25 bi se primenio na sve proizvode odnosno carinske stope.

Runda pregovora u Dohi i dalje traje, s obzirom na svetsku ekonomsku krizu i talas velikih ekonomskih problema u mnogim privrednim sistemima zemalja članica, ostaje nam da čekamo završetak ovih pregovora i uvid u sporazume koji će biti postignuti. Paskal Lami je, u poslednjim izjavama datim nakon aktivnosti STO u 2010. godini,

¹³ Švajcarska formula glasi: $Z = \frac{AX}{A+X}$, gde je Z – nova (izmenjena) carinska stopa, A – koeficijent smanjenja i X – inicijalna carinska stopa.

¹⁴ Koeficijent koji je u tom modelu predviđen bio je 14 ili 16.

¹⁵ Marković (2009: 134)

iskazao svoju uverenost da će, iako suočeni sa brojnim preprekama vezanim za rešavanje iz Agende pregovora u Dohi, nastavak i krajnji rezultati biti pozitivni i rezultirati uspešnim sporazumima.

ZAKLJUČAK

Pitanje pravne regulacije spoljne trgovine suočeno je sa brojnim izazovima, i mada je dostignuti nivo liberalizacije spoljne trgovine dobar, ne može se reći da je danas idealan. Od strane GATT-a i STO učinjeno je mnogo da se carinske barijere svedu na realnu meru, ali su problemi necarinskih barijera i administrativnih poteškoća, u poslednje vreme pred aktere spoljnotrgovinske politike i nas kao posmatrače, kojima je ostavljeno da analiziramo postignute uspehe, učinili neophodnim da sačekamo završetak tekuće runde pregovora (Doha runda). Kako bi Norberto Bobio, veliki mislilac i pravnik, rekao, posao proroka je težak (aludirajući na njemu postavljena pitanja o budućnosti demokratije), te je i zaključak ovog rada moguće staviti u okvir kontemplacije na temu budućnosti demokratije. Kao što su se mnoge prognoze velikih teoretičara pokazale netačnim, tako je i nama ostavljeno da budemo svedoci dešavanja i analiziramo ih korak po korak.

LITERATURA

- [1] Bjelić, P., (2003) *Model spoljnotrgovinske politike Evropske unije*, „Ekonomski anali“, Beograd, Ekonomski fakultet
- [2] Bjelić, P., (2003) *Necarinske barijere u međunarodnoj trgovini*, Beograd, Prometej
- [3] Vilus J., Carić S., Šogorov S., Đurđev D., Divljak D., (2008) *Međunarodno privredno pravo*, Novi Sad, Pravni fakultet
- [4] Divljak, D., (2005) *Međunarodni okviri spoljnotrgovinskog poslovanja*, zbornik radova, Novi Sad, Pravni fakultet
- [5] Đurica, A., (1978) *Protekcionizam u spoljnoj trgovini*, Beograd, Savremena administracija
- [6] Jorgensen, K. E., (2008) *The European Union and international Organization*, New York, Routledge
- [7] Marković, I., (2009) *Doha runda multilateralnih trgovinskih pregovora*, časopis „Ekonomске teme“, Niš, Ekonomski fakultet

- [8] Marković, I., (2006) *Procedure multilateralnih trgovinskih pregovora u okviru međunarodnog trgovinskog sistema GATT/STO*, časopis „Međunarodni problemi”, br. 1–2, Beograd, Institut za međunarodnu politiku i privredu
- [9] Marović-Bajalović, D., (2005) *Svetska trgovinska organizacija*, „Pravni život“, br. 11, Beograd, Udruženje pravnika Srbije
- [10] Petrović, P., Antevski. M., (2007) *Stari i novi Centralnoevropski sporazom o slobodnoj trgovini*, „Pravni život“, br. 12, Beograd, Udruženje pravnika Srbije
- [11] Popović-Petrović, I., (2004) *Svetska trgovinska organizacija – osnivanje, funkcije, ciljevi*, „Međunarodni problemi“, br. 1, Beograd, Institut za međunarodnu politiku i privredu
- [12] Prokopijević. M., (2005) *Evropska unija*, Beograd, Službeni glasnik Republike Srbije
- [13] Radivojević, V., (2006) *Sloboda prometa robe u EU*, „Pravni život“, br. 12, Beograd, Udruženje pravnika Srbije
- [14] Stanković, M., (1987) *Carinski sistem i carinske politike*, Beograd, Naučna knjiga
- [15] Stojiljković, V., (2001) *Opšti sporazum o carinama i trgovini i Svetska trgovinska organizacija*, „Pravni život“, br. 11, Beograd, Udruženje pravnika Srbije
- [16] Internet prezentacija Svetske trgovinske organizacije na adresi: <http://www.wto.org/>

Primljeno: 20.08.2010.

Odobreno: 12.12.2010.